

mulácii ďalšieho výskumu nosnej úlohy štátneho plánu — formovania harmonicky rozvinutej osobnosti v pod-

mienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.

Ladislav Hohoš

SOUČASNÁ VĚDA A METODY VĚDECKÉHO POZNÁNÍ

S. A. LEBEDĚV: Indukcija kak metod naučnogo poznanija. Izdatel'stvo MGU, Moskva 1980, 192 s.

V podmínkách současné vědeckotechnické revoluce se pozornost vědců stále více soustřeďuje na zkoumání charakteru vědeckého poznání, metod získání nových vědeckých poznatků, vzájemného vztahu mezi empirickým a teoretickým stupněm poznání, kritérií vědeckosti teorií, způsobů jejich verifikace atd. V posledních letech vzrůstá počet marxistických výzkumů této problematiky. Na materiálech současné vědy jsou konkretizovány fundamentální teze dialektikomaterialistické teorie poznání, jejich pojetí se dále prohlubuje, vychází najevo jejich nové souvislosti s dialektikou současného vědeckého poznání. Je zcela zřejmé, že hodnota takového druhu výzkumů spočívá především v pozitivním rozpracování problémů z pozic marxisticko-leninské teorie poznání. Zároveň si však nelze nevšimnout důležité ideologické funkce těchto prací v podmínkách zostřené ideologické boja dvou světových soustav. Jak nejednou zdůrazňoval V. I. Lenin, filozofická analýza gnozeologických základů současného idealismu musí být výchozím a vedoucím principem kritiky buržoazní ideologie vůbec. V tom vidíme nespornou aktuálnost recenzované práce.

Jako objekt svého zkoumání si S. A. Lebeděv vybral indukci — jednu z metod vědeckého poznání. Pod indukcí se v daném případě rozumí způsob pohybu myšlení od zkušenostních faktů k formulování vědeckých zá-

konů, „vývody ze zkušenosti“, „zobecnění zkušenostních faktů“. Už samotný výběr tématu monografického zkoumání je významnou událostí, neboť se jedná o jednu z prvních monografií v marxistické literatuře, která je cele věnována problematice indukce.

Kolem problému indukce jako metody vědeckého poznání probíhal v celých dějinách filozofie ostrý boj spojený jak s určením místa indukce v systému ostatních metod poznání, tak i s vymezením hranic její použitelnosti a heuristických možností. V posledních desetiletích věnovala velkou pozornost indukci novopozitivisticky orientovaná filozofie, zvláště pak tzv. „postpozitivismus“.

Jedním ze základních úkolů recenzované práce je zachycení objektivní logiky vývoje problému indukce což vyžaduje historický přístup k řešení dané otázky. Hlavním cílem recenzované monografie je vypracování z pozic dialektikomaterialistické metodologie teoretického řešení, otázky o místě indukce ve vědeckém poznání, kritická analýza na tomto základě buržoazních metodologických koncepcí (s. 10). Vycházejí z těchto úkolů a cílů, autor odpovídajícím způsobem buduje strukturu své práce, jež zahrnuje úvod a čtyři kapitoly; připojeny jsou ještě poznámky a bibliografie.

V první kapitole jsou proanalyzovány názory na indukci antických filozofů — především Sokrata, Platóna

na, Aristotela. V této etapě vývoje filozofie není populární nutnost indukce ve v.deckém poznání. Indukce je pojata jako nutná podmínka získání základů vědení. Ba co více, antičtí filozofové tím, že poukazovali na problematický charakter indukce, v podstatě správně řešili daný problém.

Ve středověku dochází ke snížení úlohy indukce ve prospěch dedukce. To je pochopitelné, neboť pro teologii je jedinou správnou cestou pravdivého poznání cesta deduktivního odvození méně obecných pravd z nejvyšších — božských. Při takovémto pojetí procesu poznání připadá výjimečná úloha právě rozpracování dedukce. V recenzované práci se zcela oprávněně poukazuje na ten fakt, že samotný rozvoj materiální výroby nastoluje otázku o nutnosti zkušenostního poznání přírody, což vede k opětovnému vzniku problému indukce.

Ve druhé kapitole autor analyzuje další genezi názorů na podstatu indukce v novověku. Vývoj vědy v tomto období stále více přesvědčuje vědce o tom, že tradiční metody poznání nemohou dále plnit funkci efektivních prostředků vědeckého zkoumání. Řešení vzniklých metodologických problémů je možné jen cestou vytvoření nové logiky. Pro novověké myslitele je charakteristické pojetí logiky jako vědy o metodách poznání, o pravidlech objevení nových prak.

První systematické pokusy o vytvoření takovéto logiky vidíme u F. Bacona a R. Descarta. Analýza jejich názorů na podstatu indukce je autorem recenzované práce dána zvlášť detailně. Velká zásluha F. Bacona spočívá v „rehabilitaci“ indukce jako metody vědeckého zkoumání, přesto, že toho bylo dosaženo cenou absolutizace významu, místa i úlohy indukce ve vědeckém poznání. Proti induktivismu F. Bacona v metodologii vědy novověku stojí deduktivismum R. Des-

carta. Na rozdíl od Bacona, který kritizoval scholastickou vědu z pozic empirismu, jí Descartes kritizuje z pozic racionalismu. V novověku antitezé přesně zformulovává empiricko-induktivistické a racionálně-deduktivistické metodologie na dlouhou dobu určila hranice metodologického vědomí. Příčinu absolutizace jednotlivých stránek procesu poznání vidí S. A. Lebeděv v názorech těchto myslitelů na vědecké poznání jako na něco jednostranného, strukturně stejnorodého, nediferencovaného. V souvislosti s tím je zdůrazňována, jako ostatně v celé recenzované práci, úloha sociálně-historických, kulturních podmínek tvůrčí činnosti toho či onoho vědce.

Rozpracování problematiky indukce se stává jedním z ústředních bodů ve vývoji logiky a metodologie vědy 19. stol. V práci jsou podrobně analyzovány ideje J. Herschela, J. S. Mila, W. Whewella, E. Apelta, S. Jevonse, M. I. Karinského, L. V. Rutkovského, ale také Fichteho, Schelinga, Hegela. Autor ukazuje, že dilema induktivismu — deduktivismu, empirismu — racionalismu nemohlo být vyřešeno v rámci panujících gnozeologických základů. Šlo o: 1. představu o vědeckém poznání jako o něčem nutně pravdivém a absolutně dokázaném; 2. představu o možnosti adekvátního objasnění procesu vědeckého poznání, přičemž by se vycházelo pouze z vnitřních faktorů teorie vědy.

V recenzované monografii je všestranně rozebrán přínos Marxe, Engelse a později Lenina při řešení fundamentálních problémů vědeckého poznání. Základem dialektickomaterialistické metodologie bylo důsledné využití principů materialismu a dialektiky při analýze procesů vědeckého poznání. Dialektika vyžadovala zkoumání vědeckého poznání ve vývoji, hledání vzájemných souvislostí mezi různými etapami, úrovněmi, me-

todami a formami vědeckého poznání. Materialistický přístup přispěl k objasnění procesu vědeckého poznání ve vývoji, hledání vzájemných souvislostí mezi různými etapami, úrovněmi, metodami a formami vědeckého poznání. Materialistický přístup k objasnění procesu vědeckého poznání spočíval v odhalení sociálně historické podmíněnosti vědeckého poznání. Adekvátní pojetí procesu vědecké tvůrčí činnosti je možné jen při zkoumání vědy v organickém spojení s veškerou materiální a duchovní kulturou společnosti, se všemi způsoby osvojení skutečnosti člověkem.

Klasikové marxismu-leninismu ukázali, že: 1. indukce a dedukce samy o sobě mohou přivést jak k pravdivým, tak i k nepravdivým závěrům a 2. tyto v žádném případě nevylučují různorodost metod vědeckého poznání, ve kterém hrají důležitou úlohu takové metody, jako je abstrakce, idealizace, analogie a j.

Vyřešení dilematu induktivismus—

deduktivismus v rámci dialekticko-materialistické metodologie svědčí o obrovském heuristickém potenciálu nové marxisticko-leninské metodologie vědy.

Ve třetí a čtvrté kapitole autor na materiálu současné vědy ukazuje, jak v samotné vědě postupně probíhá odmítnutí starého poznávacího ideálu a přijetí nového. Je dána kritika názorů na problematiku indukce představitelů současné buržoazní filozofie: H. Reichenbacha, R. Carnapa, K. Poppera, I. Lakatose.

*

Takový je obsah a hlavní ideje práce S. A. Lebeděva. Kniha je výsledkem seriózního zkoumání historie a teorie indukce jako metody vědeckého poznání a bude užitečnou pro široký okruh čtenářů, kteří se zabývají problémy logiky a metodologie vědeckého poznání.

N. Demjančuk, K. Tomoszek

NAD NOVÝM PŘEKLADEM KANTOVY KRITIKY ČISTÉHO ROZUMU

I. KANT: Kritika čistého rozumu. Bratislava 1979, 577 s.

V roce 1981 tomu bylo dvě stě let, co bylo vydáno jedno z nejdůležitějších děl filozofické tradice, Kantova *Kritik der reinen Vernunft*. V druhé pol. 18. stol. v ní Kant od kořene vyvrací tehdy vládnoucí racionalistický způsob filozofování a zároveň překonává empiristickou skepsi novým rozvrhem možností metafyziky. Založení metafyziky jako vědy má být provedeno vykázáním možnosti poznání, jež je nezávislé na zkušenosti. Takové poznání je možné pouze tehdy, je-li samo tím, co celou sféru zkušenosti konstituuje. Předměty, které se nám jeví, jsou formovány poznáním a priori, a pokud tomu tak není, jsou

nám nepřístupné. Vytýčení hranic našeho poznání je vlastně způsobem, jak Kant na půdě karteziánské sobědosti subjektu tematizuje otázku po bytostném vztahu danosti a nedaného; metafyzika má být budována na novém konceptu zjevnosti, formulovaném jako *ohraňování poznání*. Snaha překonat paradoxie takto pojaté transcendence stala se mocným impulsem všem Kantovým následovníkům. Význam, který Kantova filozofie měla pro vývoj novověkého myšlení a který bude mít i v budoucnu pro každé původní myšlenkové usilování, je stěžejní docenitelný.

Každý čtenář, a tím spíše překla-